

TÜRK EL SANATLARININ KÜLTÜREL BELLEĞİ: EL EMEĞİ GÖZ NURU ANTEP İŞİ

Meltem ÖNER*

ÖZET

Halk sanatları kültürel bir bellektir. İçerisinde sadece yaratıldığı topluma özgü maddi ve manevi değerler bütünü taşımaz aynı zamanda toplumun çevresini, doğasını, duygu ve düşünce tarzını yeniden yorumlayarak araçlara aktardığı bir sunumdur. Başlangıçta sadece insanoğlunun beşeri ihtiyaçlarını, karşılanmasından yola çıkarak günlük yaşamın içine kattığı becerileri zaman içerisinde giyim, kuşam, dokuma, işleme, süsleme, mimari gibi birçok alanda ilkel halinden çıkmış zamanla da kendisini halk sanatına dönüştürmüştür. Bu durumun temelinde halkın beğeni algısı yatmaktadır. Halkın beğeni algısı aynı zamanda toplumun sanat yorumuyla paralellik gösterir ki bu durum sanatsal yorum için önemli bir bilgi birikimidir. Sanatsal beğenin oluşum süreci, zaman içerisinde toplumların duygu, düşünce, teknik ve estetik üsluplarıyla birleşerek el sanatları ürünlerinin çeşitlenmesine ve çoğalmasında da neden olmuştur. Bu ürünler zaman içerisinde özellikle kadınlar tarafından tasarlanıp, el emeği olarak sandıklarda saklanıp, çeyiz olarak anneden kıza miras olarak aktarılarak, Türk kültürünün önemli bir parçası haline gelmişlerdir. Bu mirasın önemli bir temsilcisi olan Gaziantep yöresine ait Antep İşi ise meşakkatli bir işleme tekniği olmasının yanında tarihsel ve kültürel bir birikime sahip olmakta ve günümüzde kadınlar arasında hanım usta ve çırak ilişkisiyle öğretilen bir meslek olarak kabul edilmektedir. Bu makalede, alan araştırması ve kaynak taraması sonucu elde edilen Antep İşinin tarihi ve kültürel değeri, yapılış amacı, kullanım yeri, işleme aşamaları, teknikleri ve işlemede kullanılan malzemeleri hakkında elde edilen bilgiler yer almaktadır. Bulgular sonucunda bu el sanatının, günümüzde ki durumu değerlendirilmekte ve Somut Olmayan Kültürel Miras'ın önemli bir parçası olan Antep İşlerinin gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde ulaştırılması için çözüm önerileri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: El Sanatları, Gelenek, Çeyiz, Giyim, Antep İşi

Cultural Memory Of Turkish Handicrafts: Handicrafts Of Antep

ABSTRACT

The folk arts are a cultural memory. In addition to carrying the material and moral values unique to the society they were created, each of them are presentations where the environment, nature, emotions, way of thinking of the society are transformed into tools by interpretation. Many fields such as clothing, apparel, weaving, adornment and architecture were found to fulfill the primitive needs of humankind and in time, they became folk arts. The sense of admiration of the society lies at the base of this situation. Additionally, the sense of admiration of the society is parallel to the artistic interpretation of the society and this is a significant knowledge for artistic interpretation. The formation process of artistic admiration caused the multiplication and diversification of handicraft products with combination of emotion, thinking, technical and aesthetics styles of societies in time. The handicraft transferred from mother to daughter as dowry, kept in chests and defined as handicraft and designed by women became a significant part of the Turkish culture. Handicraft of Antep, belonging to Gaziantep region as an important representative of this heritage has a historical and cultural accumulation in addition to being a difficult embroidery technique accepted as an occupation taught by lady master and novice relation. The information regarding history and cultural value, purpose, usage place, embroidery phases, techniques

¹ Gaziantep Üniversitesi, meltemyel@gmail.com

and materials of Handicraft of Antep obtained as a result of field research and source scanning are given in this article. The status of this handicraft obtained as a result of findings are evaluated today and suggestions are presented to communicate the Handicraft of Antep to next generations as an important part of Intangible Cultural Inheritance.

Keywords: Handicrafts, Tradition, Dowry, Clothing, Crafts of Antep

GİRİŞ

Sanat kavramının tarihsel süreçte farklı birçok tanımını görmek mümkün olabilmektedir. Bu durum insanoğlunun sanat kavram ve eserlerini bizzat yaratması ve farklı süreçlerde yeniden yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Ernest Fischer, Sanatın Gerekliliği adlı eserinde insanın doğal değiştirerek üstünlük sağladığını ifade eder, bu tarz çalışmaları da sanat olarak yorumlar ve insanın nesnelere yeni şekiller vermek için kafasında tasarı oluşturduğu belirtir. Yazara göre; “*insan araçlar yolu ile insan olmuştur ve araçlar yapıp tasarlayarak insan kendini yeniden yaratmıştır*” (Fischer, 2010:17). Sıtkı M. Erinç Sanat Psikolojisi 'ne Giriş adlı kitabında ise, sanatın hangi bağlamda ele alınırsa alınsın insansız düşünülemediğini belirterek, sanatın insanlar tarafından ve insanlar için var edildiğini belirtir (Erinç, 2004:11). Sanatsal yaratıcılığın en önemli safhası kuşkusuz tasarıdır ki bu bilinçli bir eylemdir. Bu eylem zaman içerisinde bilgi ve tecrübeye dönüşerek kuşaktan kuşağa aktarılıp gelenekselleşmiştir. İnsanın doğasında var olan bu tasarlama yeteneği, kültürel alan içerisinde geleneksel el sanatları kavramını doğurmuştur. ‘El’ bu kavramda sadece bir organ olmaktan çok kültürel bir araç olmaktadır. Bu konuda Fischer, ‘eli’ kültürün başlıca organı olarak tanımlamakta ve insanlaşmanın başlangıcı olarak yorumlamaktadır. Yazara göre, sonradan gelişip insan olan insan, bu sayede nesnelere kavrayıp geliştirebilmiş ve el sayesinde organik doğa yalın kalmamış farklı bir nitelik kazanmıştır (Fischer, 2010:18). Yazarın eserinde, Karl Marx’ın düşünceleri de yer alır. Marx’a göre, örümcek ağ dokur, arı hücrelerini biçimlendirebilir ama insanı tüm varlıklardan ayıran özellik çalışma sürecidir. Çünkü tasarımın başından sonuna kadar insan, eylemini kafasında kurgulamıştır. Burada asıl amaç nesnelere sadece biçim değişikliği verilmesi değil, aynı zamanda insanın kendi isteğiyle, yeniden doğa içinde ama doğadan farklı olarak bir şeyler yaratması ve ona yeni bir amaç yüklenmesidir, bu doğrultuda yazar, emeği insan türüne özgü bir eylem olarak kabul eder (Fischer, 2010:19).

İnsanların yüzyıllar içerisinde ürettikleri el üretimleri, işlevlerinin yanında, üretimle ilgili ortak bilgi, beceri, üslup ve kendilerine özgü bir biçime de sahiptir. Neticede ise tüm bu dokular içinde, el ürünleri geçmişten geleceğe taşınan birer kültür mirası içerisinde yer alır ve toplumların kendi kültür değerleri içerisindeki estetik değerlerini oluşturarak el sanatları kavramını tanımlar. Tüm bu tanımlar çerçevesinde Türk el sanatları yüzyıllar içerisinde coğrafi, iklimsel ve birçok kültürel zenginlikten beslenerek sanatsal bir nitelik kazanarak gelenekselleşmiş ve Türk halk kültürü içerisinde önemli bir yer tutmuştur. Türk el sanatlarındaki bu oluşum aynı zamanda kuşaktan kuşağa bilgi birikimi olarak aktarılmış, çeşitlendirilerek yaşatılmış, farklı üsluplar kazandırılarak kültürel belleğin oluşumunda önemli ve aktif bir rol üstlenmiştir. Bu açıdan kültür mirası olarak değerlendirilmesi gereken bu üretimler Türkiye’nin de taraf olduğu “*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması ve Kültürel İfadelerin*

Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmeleri” içerisinde de yer almaktadır ki Öcal Oğuz, sözleşmede geçen tanımı şöyle aktarmaktadır:

“Somut olmayan kültürel miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelmektedir” (Oğuz, 2009:57).

Kültürel mirasın korunmasına yönelik UNESCO’nun SOKÜM sözleşmesindeki koruma ve ortak bellek alanları da belirlenmiştir. Öcal Oğuz, UNESCO’nun belirlediği ortak bellek alanları hakkında ise şu bilgiyi aktarmıştır:

a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar; b) Gösteri sanatları; c) toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler; d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar; e) El sanatları geleneği (Oğuz, 2009:58).

Görüldüğü üzere SOKÜM sözleşmesi, tüm bu alanlarda bütünleşerek kültürel mirasın sosyal ve halk bilimsel alanda kuşaktan kuşağa aktarılması ve varlığını koruyabilmesi için işbirlikçi önemli kararlardan oluşmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında ise, el sanatları geleneğinin, kültürel birer bilgi birikimi olarak korunması ve kültürel mirasında içerisinde yer alması Türk el sanatlarının yerelden evrensele bir yol izlemesiyle mümkün olmaktadır.

El sanatlarındaki bu kültürel belleğin en önemli ve ayrıntılı yapısını kuşkusuz motifler oluşturmaktadır. Türk dil kurumu, motif kelimesini genel olarak; “yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her biri” şeklinde tanımlarken, özel anlamda dantel motifini; “bir eserde sık sık tekrarlanan süsleyici öğe” şeklinde tanımlamaktadır (Türkçe Sözlük 2, 1998:1578). Türk el sanatlarından kullanılan motifler ise, tarihi, dini, sosyal, coğrafi, kültürel, estetik, sanat, yaratıcılık gibi birçok unsurdan etkilenerek günümüze değin son şeklini almışlardır. Türk el sanatları motiflerinin içerisinde, temel beceri olan işleme eylemi önemli bir yer tutmaktadır. Türk İşleme Sanatı Tarihi, kitabında H. Örcün Barışta, işlemeyi; ipek, yün, keten, pamuk, metal vb. iplikler kullanarak çeşitli iğneler ve uygulama biçimleri aracılığıyla; keçe, deri, dokuma vb. üzerinde yapılan bezemeler olarak ifade etmektedir (Barışta, 1995:1). İşleme eylemi, zaman içerisinde sadece kişisel beceri olarak kalmamış zaman içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılarak, işleme sanatına da dönüşmüş halk ürünleridir. Bu ürün ve motiflerin halk sanatı olarak kabul edilmesindeki amaç sadece yüzyıllar boyunca geçirmiş olduğu süreç değil, aynı zamanda onu işleyen kişinin işlemeye katmış olduğu manevi değerdir ki bu konuda Türkçede söylene gelen ‘el emeği göz nuru’ sözü işlemelere verilen değeri anlatmaktadır. Bu bakımdan her bir ürün kendi içerisinde bir süreç ve bir duygu muhtevasına sahip olarak sanat ürünü kavramını kazanmaktadır. Bu konuda Sıtkı M. Erinç Sanat Psikolojisi’ne Giriş adlı kitabında sanatçı açısından da sanatın tanımlanabileceğini belirtmiş ve sanatın bir sanatçının ürün vermesindeki erek, duymakta olduğu his ve heyecanları başkalarına aktardığını sonuçta da bu ürünün sanat ürünü olduğunu belirtmiştir (Erinç, 2004:23).

Türk el sanatları ürünleri, kullanım alanı olarak günümüzde halen varlığını canlı olarak sürdürmektedir ki bu geleneğin en çok kullanıldığı alanlar çeyiz hazırlama, düğün, doğum gibi önemli sosyal geçiş evreleri olmaktadır. Bu evrenlerin hepsinde de Türk el sanatı örneklerinden görmek mümkün olduğu gibi, bilhassa Türkçe de yer alan ‘çeyiz hazırlamak’, ‘çeyiz düzmek’, ‘çeyiz sergilemek’, ‘çeyizleme’, ‘çeyiz sandığı’ gibi kavramlar el işlerinin hazırlık aşamalarına da karşılık gelmektedir. Türkçe Sözlük, çeyiz kelimesini; “*gelin için hazırlanan her türlü eşya*” olarak tanımlamaktadır (Türkçe Sözlük1, 1998:467). Erman Artun, Türk Halk Bilimi, adlı eserinde ise çeyiz kelimesinin aslen Arapça ‘*cihaz*’ kelimesinden geldiğini vurgulayarak çeyizin gelin için hazırlanan her türlü sandık eşyası, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülk olduğunu ifade etmektedir. Yazar, ayrıca çeyiz olarak hazırlanan yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü gibi bez eşyaların tümünün de işlemeli olduğunu belirtmektedir (Artun, 2012:202). Evlilik geleneğinin önemli bir aşamasını temsil eden çeyiz, geçmişten günümüze kadar varlığını hem maddi hem de manevi olarak korumuş, geleneksel yapı içerisinde bazen de ailenin maddi gücünün sembolü olarak görülmüş bir kültür mirasıdır. Çeyiz kavramı, Türk toplumunun hem sözlü hem de yazılı kültürü içerisinde yer almaktadır. Örneğin, sözlü kültür içerisinde kullanılan ‘*kız beşikte çeyiz sandıkta*’, ‘*kız kucakta çeyiz bucakta*’ ya da ‘*ananın bahtı kızına çeyiz olurmuş*’ vecizeleri günümüzde halen kullanılırken, çeyizin evlenme geleneği içerisinde önemli bir yeri olduğu tarihi yazılı kaynaklara da taşınmıştır. Bu konuda Erzurum’da Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma adlı yüksek lisans tezinde Ayşegül Karakelle, Türk kültüründe çeyizin yer aldığını belirtilerek Orhun Kitabelerinde çeyiz kelimesinin Bayla Kutlag Yaragan Bengü taşında “*Ağılım ör, yılmım sansız erti. İnim yiti, urım üç, kızım üç erti. Ebledim; oğlumun kızım kalınsız birdim*” = *On ağılım, sayısız at sürülerim vardı. Evlendirdim; oğlumu kızımı cihazsız verdim*”, sözleriyle kaydedildiğini belirtmektedir (Karakelle, 2008: 16).

Türk toplumunda aile kavramına verilen önem, evlilik akdinin gerçekleştirileceği her aşamada kendisini tüm inanç, gelenek, görenek, adet, gibi sosyal normlarda olduğu gibi el sanatları konusunda da çeyiz olarak göstermiştir. Ayrıca kaynaklarda evlilik ve çeyiz kavramlarının tanımlanırken iç içe geçmiş olduğu görülmektedir. Bu konuda Ziya Gökalp, Türk Medeniyet Tarihi adlı kitabında aile ve evlilik kurma tanımını açıklarken şu cümlelere yer vermektedir:

“...*erkek, baba ocağının emvalinden hissesini alır, kız da ‘yumuş’ adlı bir çeyiz getirirdi. Bu çeyiz, aile arasında verilen hediyelerden, armağanlardan terekkiüp ederdi. Gelin ile güvey mallarını birleştirerek, müşterek bir ev sahibi olurlardı.*” (Gökalp, 1976:296).

Çeyiz hazırlığında, özellikle dokuma türü eşyaların ve bu eşyalarda bulunan el işlemlerinin önemi tarihsel süreç içerisinde de mühim olmuştur. Ayşegül Karakelle, tezinde çeyiz ve el işi dokumaların tarihsel sürecinden de söz etmektedir. Yazar, Hun Türklerine gelin giden kızların çeyizinde işlemeli kılıflar içinde minder ve yastıklar olduğunu, Oğuzlarda ise, kız çeyizinin göçer hayatına uygun olarak yün, dokuma ve deri mamul ürünleri kapsadığını, Selçuklular döneminde ise çeyizi dokumalarının hem Orta Asya Türk üsluplu hem de halkın kendi ürettiği dokuma türlerinden oluştuğunu, Osmanlı dönemine geldiğinde ise çeyizin, yine dokuma ve kadın el sanatlarından oluşarak altı yüzyıl boyunca da kültürel bir hazineye dönüştüğü aktarmaktadır

(Karakelle, 2008:16-18). Türk işleme sanatının gelişiminde kültürleşme sürecinin etkilerinin de olduğu kabul edilebilir. Toplumun yaşadığı göçler, savaşlar, ticari münasebetler, kız alıp verme gibi birçok sebep el işleri sanatını çeşitlendirmiştir. Konu hakkında bilgi veren Örcün Barışta, Türk İşleme Sanatı adlı eserinde, Türk işlemlerinin zaman içinde coğrafi, sosyal ve ekonomik şartlarla Anadolu ve çevresinden farklı olarak beslendiğini ve değişiklikler gösterdiğini kaydetmektedir. Yazar, Türklerin Anadolu'ya gelişiyile Türk ustaların, farklı kültürdeki ustalarla birlikte çalışarak hem bu ürünlerden yararlandığını hem de yeni katkılar sağladığını böylelikle işlemeciliğin zengin bir sentezden oluştuğunu belirtmektedir (Barışta, 1995:3).

Günümüzde el işlerine ve bu bağlamda çeyize verilen önem ise halen devam etmektedir. Geleneksel Türk el sanatlarının günümüzdeki durumu üzerine araştırma yapmış olan Henry Glassie, Turkish Traditional Art Of Today adlı çalışmasında çeyiz konusuna da değinmiştir. Yazar, evlilik öncesi genç kızların dokuma sanatlarında uzmanlaştığını ve kendilerine bu işlemlerden oluşan bir koleksiyon oluşturduğunu buna da çeyiz dendiğini ifade eder ve şöyle ekler:

“Gelecekteki evlerinde, güzel ve kullanışlı olacak şeylerin toplamıdır çeyiz. Kızlar eşleri için el örgüsü çoraplar, heybeler, dokur yerel becerilerini sergilerler. Çeyiz aynı zamanda genç kızın ilerideki hayatında kullanabileceği bir sermayedir” (Glassie, 2002:227).

Türk el sanatları, çeyiz geleneğinin içerisindeki kültürel sunular olmakla birlikte el sanatlarının teknik açısından uygulanış biçimi ve motifleri, halkın beğeni algısıyla zamanla değişerek ve gelişerek günümüze kadar usta - çırak ilişkisiyle birlikte aktarılmıştır. Bu haliyle Türk el sanatları kendi içerisinde, maddi ve manevi değerler bütününe birlikte barındırmakta birlikte, toplum tarafından halen canlı olarak sürdürülmektedir.

Antep İşlerinin Tarihçesi

Türk el sanatları geleneği motif, dokuma ve işleme tekniği bakımından yöresel çeşitliklere sahip olmakla birlikte toplum içinde başlı başına kültürel bir değer taşıyarak, kendi içerisinde *‘Türk işi, Antep işi’* gibi isimlerle de millileşmektedir. Gaziantep ili içerisinde genel olarak çeyizlik amaçlarla işlenen Antep işi, yapılış sürecindeki emeği, işlenme tekniği, model ve desen çeşitleri bakımından ayrıcalıklı kabul edilmesi gereken nakışlar grubuna dâhildir. Antep işleri hakkındaki diğer bir husus ise işlendiği yörenin adını alan bir el işi türü olmasıdır. Bu bakımdan İngiliz danteli veya Fransız güpürü gibi ülke isimleriyle anılan işleme teknikleri gibi nitelikli olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Konu hakkında Antep İşinin Mahiyeti adlı makalesinde Nevzat Tazebay, *“Fransız Goblen, İsviçre Koblen”* işlerini örnek vererek Antep işinin de diğer memleket adı taşıyan işler gibi bir ad taşıdığını vurgulamaktadır. Yazara göre, bu durumun nedeni, hem bir işin ilk defa o memlekette yayılıp geliştiği belirtmek hem de bu işin tanıtılmasında hizmeti dokunduğu için bir şükran ifadesi olmasıdır. Tazebay, 1960 yılındaki Antep işi ve kullanım alanıyla da ilgili tespitlerde bulunmuş ve Antep işlerinin şehir merkezinden çok civar köylerdeki giyimlerde kullanıldığını, bu geleneksel giysiler üzerinde de Antep işi süslemeler kullanıldığı bilgisini vermiştir (Tazebay, 1960:17).

Konu hakkında diğ er bir değ erlendirmeyi ise Ç eşitli Antep Ajurları adlı eseriyle Muzaffer Ö zbaş yapmaktadır. Yazar, Antep işlerinin tarihçesiyle ilgili olarak bu işlerin bir T¼rk sanatı olarak tamamen menşeinin yerli halktan kaynaklandığını zamanla da muhtelif bölgelere yayıldığını kaydederek, dönem içerisinde yerli halkın bilhassa da kırsal kesimde takke, yelek, gömlek gibi bölge giyim eşyalarının süslemelerinde Antep işlerini kullandığını kaydetmektedir (Özbaş, 1952:3). Antep işlerinin tarihsel gelişimi ve menşeinin aitliğı konusuna değ inen bir diğ er yazar ise Kenan Ö zbel olmuştur. Yazar, Antep Nakış İşleri adlı çalışmasında Antep işlerini susma ve muhtelif ajurlarla meydana gelen bir nevi hesap işi olarak tanımlamıştır. Ayrıca Ö zbel, Antep işlerinin tarihsel gelişimi içerisinde kesinlikle Gaziantep içerisinde yaşayan azınlıklara ait olamayacaklarını belirterek, civar köylerdeki halkın giyimlerinden de bu durumun anlaşılabileceğini milli giyim içerisinde çocukların başlarına giydikleri ‘Terlik’ adı verilen başlıkların, genç erkeklerin yelek ve entarilerin susma, kesme, çiğ erdeldi gibi ajurlarla işlenmiş giyim eşyaların bulunduğunu, bu eşyaların en eski örnek Antep işleriyle karşılaştırıldığında da birbirlerine yakın olduğunu belirtmektedir. Yazara göre, işlendiğı yörenin ismiyle anılan Antep işleri Gaziantep ve yöresinde başlamış, buradan da başka bölgelere yayılmıştır (Özbel, ty:3).

Antep işleri, tarihsel gelişim süreci içerisinde genel itibariyle kız çeyizlerinde sergilenecek ve kullanılacak hediyelik eşyalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında, tarihsel süreç içerisinde özellikle evlenecek genç kızların daha çocuk yaşlarından itibaren bu işleri öğrenip işlemeye başlamaları kaçınılmaz olmaktadır. Antep işleri, süreç içerisinde yayılıp gelişme aşamalarında ise, bazı dönemlerde motif isimleriyle adlandırılmalarından farklı olarak onu dokuyan kişi ve yer özelliklerine göre de sınıflandırılmıştır. Bu adlandırmanın söz konusu olduğı bir isim ise ‘hastane işi’ olarak adlandırılan Antep işleridir. Yazar, Akten Köylüoğlu Kadim şehir Gaziantep adlı eserinde konuya yer vererek şu bilgileri kaydetmiştir:

“1878’de Amerikan Hastanesi’nden Madam Shepard Antep işi işlemeli bir parça bulur ve merak ederek hastaneye götürür. Antep işini bilenler bunun yerli halkın kız çeyizi olarak hazırladığı eşyalara yaptığı bir tür işleme olarak anlatır. Antep işinin zarafeti Madam Shepard’ı hayran bırakır ve bu işlemeleri ticari olarak kullanmayı düşünür. Kumaşı, ipliğı, gergefi hazırlayıp atölyeyi kurmuş ancak nakışı işleyecek eleman bulamamış. Hemşire yetiştirme okulundaki çoğunluğı Mardin Süryani’si öğrencilere bu işlemeleri öğrenmeleri için talimat vermiş ancak yerli halk işlemeleri öğretmemiştir. Ustaca bir plan hazırlayıp ‘Antep işi bilen kadın hastalar atölyede bu işi işleyerek borçlarını ödesin’ diye bir yol göstermiştir. Bu arada da hemşire adaylarının bu işlemeyi öğrenmeleri sağlanmıştır. Antep halkı bu atölyede işlenen işlemeleri beğ enmediğı için ‘o işlemeler gereksiz, hastane işi’ demişlerdir” (Köylüoğlu, 2009:144).

Yazar, ‘hastane işi’ olarak başlatılan çalışmaların dönem içerisinde beğ enilmemesinin bir diğ er nedenini ise şöyle aktarmıştır:

“1880’li yıllarda Amerikan Hastanesi atölye çalışmaları başlatılmış, ancak kızın kendi el emeğini yabancı birine sunması toplumda hoş karşılanmadığı için kurulan atölyede çalışacak kadın bulunamamıştır, işlemeleri hasta bakıcılara öğretmeye çalışmışlar ancak çokta başarılı olamamışlardı. Daha sonra Antepli halktan biri ‘işi evi’

diye bilinen atölyeler açmış halkın dışarıya iş işlemlerini sağlayıp ticari amaçlı çalışmalar başlamıştır. Bu nakışı 1900'li yıllara kadar öğrenme şekli hep anneden kıza usta çırak ilişkisi içinde öğretilerek sürdürülmüştür” (Köylüoğlu, 2009:142).

Antep işlerinin tarihi süreç içerisinde adımı duyurduğu bir diğer dönem ise 1947 yılına ait olmuştur. Köylüoğlu, dönemle ilgili olarak şu bilgilere yer vermektedir:

“Atatürk, Latife Hanım ile evleneceği zaman Gaziantep Valiliği Antep işi işlemeli bir kıyafet işlettirir ve hediye olarak gönderir. 1947’de İsmet İnönü ailesiyle birlikte Gaziantep’e gelince elbiseyi işleyen Makbule Yıldırım Demir’i davet ederler, Makbule hanım Antep işi için övgüler alır ve sonrasında İngiltere Kraliyet ailesine gönderilmek üzere İsmet Paşa’dan sipariş alır” (Köylüoğlu, 2009:142).

Antep işlerinin gelişim süreci zaman içerisinde, usta-çırak ilişkisi içerisinde veya anneden kıza olacak şekilde ilerlerken, bu kültür mirasları zamanla okullara da taşınmıştır. Tarihsel akış izlenecek olursa okullardaki süreç 1920-1942 tarihleri arasında açılan kız yurtlarında ve 1941-1942 tarihinde açılan Kız Enstitüsü bünyesinde öğretilen Antep işi nakış öğretimi ile başlamıştır. Kız Sanat ve Akşam Kız Sanat Okulu’na zaman içerisinde taleplerin yüksek olması, bu okulun aşamalı olarak genişlemesini sağlamıştır. 1997-1998 yılı içerisinde okulun adı Hacı Muzaffer Bakbak Anadolu Kız Meslek Lisesi ve Kız Meslek Lisesi olarak değiştirilmiştir. Okul, halen nakış öğretimi derslerini sürdürmektedir (<http://mebk12.meb.gov.tr>). Bu okulun yanı sıra Gaziantep ili içerisinde muhtelif kız meslek liselerinde Antep işinin öğretimi devam etmektedir. Tarihi süreç açısından yaklaşıldığında, Antep işlerinin, yöre halkı menşeli olarak işlendiği, çeyizlik olarak kullanıldığı, kültürel doku ve beğeni algısı içerisinde de geliştirilerek günümüze kadar aktarıldığı tespitinde bulunulabilir.

Antep İşinde Kullanılan Malzemeler

Antep işini, çeyizi için işleyen ya da ticari anlamda bu el sanatlarını hem dokuyan hem de satan, kaynak kişilerle yapılan görüşmeler neticesinde, Antep işlerinin dokunması için gerekli olan esas malzemelerin temelinde aynı olduğu tespit edilmiştir. İşlenecek olan modelin önceden belirlenmesi alınacak olan kumaşın cinsine göre önem arz etmektedir (kk1, kk2, kk3, kk4, kk5, kk6, kk7). Çünkü çıkarılacak olan her desen her kumaşa işlenememektedir. Bu açıdan kumaş seçimi ile desen seçimi birbirine uyumlu olmak zorundadır. Antep işi işlenirken günümüz koşullarında leke tutmayan kumaşlar (polyester karışımı kumaşlar) daha çok talep edilmekte bu durumda ise nakış kumaşı, bizzat Bursa ilinden teminde edilebilmektedir. Antep işi işlenecek kumaşın ince ve iğnenin gireceği şekilde dokunmuş olması gerekmektedir (kk3).

Antep işi; şifon, birman, krep demor, havayan, hakiki ipek, krep, kumaş türlerine işlenebilmektedir. Kumaş renkleri için genel seçim beyaz ve krem tonları olmaktadır (kk1, kk2, kk3, kk4, kk5, kk6, kk7). Gonca Tokuz, Antep İşinde Beslenme Kültürümüzden İzler adlı makalesinde Antep işlerinin kumaşını; ipekli, pamuklu ve yapay dokumalar olmak üzere üç ana gruba ayırmış ve ipekli dokumalara; ipek keten, ipek birman, krep demor, mongol, pamuklu dokumalara; markizit, poplin, mermerşah, patiska / hasse, buldan bürümcek, yapay dokumalara ise; tergal, viskoz ipeği-hac birman, diolen kumaşlarını örnek vermiştir (Tokuz, 2015:152). Gaziantep El İşleri

makalesinde Mehmet Gürel ise, 1959 yılındaki gözlemlerinde kumaş türleri için “*Büyük bir emek ve çalışmanın sembolü olan Gaziantep el işleri gergefte, kasnakta ve elde birman, tisor, markezet, grapdemur, saten, opel, patiska ve keten üzerine işlenir*” (Gürel, 1959:9) bilgisi vermektedir.

İşlemede kullanılacak olan iğne nakış iğnesidir (kk2, kk3, kk5) ve iğneyle birlikte çıkarılacak olan desenin kullanıldığı iplik; hakiki ipek, çamaşır ipeği, ibrişim ip, sırma ip, floş ip gibi isimler alabilmektedir (kk4). İpliklerin kesiminde ince dikiş makası kullanılmaktadır. Antep işi ya el kasnaklarında (kk4, kk7) ya da yere kurulu olan ve yörede gergef olarak adlandırılan özel tezgâhlarla birlikte yapılmaktadır. Her iki aracın kullanımında da kumaş bu araçlara gerdirilerek sabitlenmektedir (kk1, kk2, kk3, kk4, kk5, kk6, kk7). İşlenecek olan kumaşın gergefe sabitlenmesi biraz daha farklı olup gergeflerde ‘kasnak bezleri’ kullanılmaktadır. Kasnak bezleri Antep işinin işleneceği kumaşa sabitlenmiş olup, dokuyan kişinin istediği ölçüde kumaşı sabitlemesi ve gerdirmesi için kullanılmaktadır (kk5). Kasnak ise, iç içe dar olarak geçebilecek iki tahta halkadan oluşurken (kk4) Antep işi işleminde kullanılan yer gergefi dayanıklı olması amacıyla gürgen ağacından olabilmektedir (kk5).

Netice itibarıyla Antep işinin işlenmesi esnasında kullanılan malzemeler içerisinde; tercihen hakiki ipek kumaş, ipek iplik, ince kumaş makası, nakış iğnesi, dikiş yüzüğü, kasnak ve kasnak bezleri ile gergef bulunmaktadır.

Antep İşinin Üretim Tekniği ve Aşamaları

Türk nakışları, genel itibarıyla ya yapım aşamaları açısından ya da teknik açıdan birbirinden farklılıklar gösterebilmektedir. Hülya Köklü, El İşlemeleri kitabında Antep işini betimlerken; “*iplikleri sayılarak ve belli motif özellikleri dikkate alınıp, bazı iplikleri kesilerek üzerine çeşitli ajurların işlendiği ve motif kenarlarının susmalarla zenginleştirildiği bir teknik*” (Köklü, 2002:180) olarak ifade etmektedir. Desenlerin oluşturulmasında susma ve ajurların önemi büyük olmaktadır. Susma; nakışlarda kullanılan bir iğne tekniği türü olurken, Antep işlerinin işlenmesinde kumaş ipliğinin sayılarak işlenmesi esnasında kullanılmaktadır. Ajur ise; nakışlarda boşluklar oluşturulması amacıyla kumaş ipliğinin çekilip kesilmesi yoluyla elde edilmektedir (kk1, kk2, kk3, kk4, kk5). Ajur ve susmaların kullanımı için kumaşın dokuma yönü ve iplik sayısı da önem arz etmektedir. Muzaffer Özbaş, Antep işi yapılacak kumaşın incelenirken en ve boy ipliklerinin aynı kalınlıkta olup olmadığının incelenmesi gerektiğini aynı kalınlıkta ise işlemin boy ipliklerine göre hesaplanması gerektiğini belirterek “*örneğin kumaşın seyrek tarafından üç iplik, sık tarafından beş iplik alınarak*” (Özbaş, 1952:5) işe başladığını belirtmektedir. Özbaş, aynı zamanda Gaziantep ajurlarını 6 farklı gruba ayırmıştır. Gruplar anlatılırken dağılım basitten zora doğru bir yönelmede olup, konuyla ilgili şu bilgiler aktarılmıştır:

“*A grubu; bir dolu bir boş yapılan en basit ajurlar, B grubu; iplik kesmeleri az, kalan iplik sayısı çok olan ajurları, C grubu; çekilen iplik sayısı çok, kalan iplik sayısı az olan ajurları, D grubu; iplik çekilişi ve işlenişi diğerlerinden farklı olan ve ‘çitime’ adı verilen ve diğer ajurlarla birlikte kullanılan işlemler, E grubu; ‘kartopu, örümcek, badem’ iğnelerini içerirken, F grubu; yörede fantezi” adı verilen iğne işlemlerine sahip olmaktadır” (Özbaş, 1952:7-16-29-50-59-67).*

Yapılacak olan işlemenin modeli, ajur tekniği ve yoğunluğuyla ilgili olmaktadır (kk2, kk3, kk4, kk5). Antep işinin ilk safhasında işlenecek olan kumaşın ipliklerinin çekilmesi gerekmektedir. Yöre içerisinde bu aşamaya 'tel çekme' adı verilmektedir (kk1, kk2, kk3, kk4, kk5, kk6, kk7). İşlemenin başında kumaşa tel çekme işi önemli olmaktadır çünkü ajur için, kalın tel çekilebildiği gibi modelin adına ve işçiliğine göre örneğin 'fil işi' için 'ince tel' çekilmekte ve ipe sarılmaktadır (kk4). Gaziantep ili içerisinde kumaşa 'tel çekme' işini, işleyen kişilerden farklı olarak, sadece bu işi yapan nakışçılar bulunmaktadır. Teli iyi çekilmesi Antep işinin iyi işlenmesiyle paralellik göstermektedir. Bu doğrultuda, geçimini nakışla sağlayan ustaların bir bölümü sadece kumaşın 'tel çekme' işini üstlenmektedir. 'Tel çekme' işleminde kumaş ortalanmaktadır (kk2, kk3, kk4, kk5). Teli çekilen kumaş için ikinci işlem 'sarma' olmaktadır. Yörede sarma işine karşılık olarak 'dolama' adı da kullanılmaktadır (kk1, kk2, kk3, kk4, kk5). Teli çekilen kumaşın boşlukları sarılır böylelikle tellerin birbirine karışması engellenir ve kumaş üçüncü aşama olan ve yörede 'gül atma' olarak adlandırılan safha için hazırlanmış olur (kk5). Yörede 'gül atma' olarak kullanılan isim, işlenen kumaşa çıkarılacak olan her modeli temsil edebilmektedir. 'Gül atma' nakış iğnesiyle yapılır ve kumaşın iğneyle işleniş yönü verer olmaktadır (kk2, kk3, kk5). Gül atma işlemi içerisinde eğer zor bir model işlenmeyecekse kumaşa sadece 'dolama' işi yapılmaktadır (kk1, kk2, kk3, kk4, kk5) ki bu işe 'kaba iş' adı da verilmektedir (kk2, kk5). Delik sayılarına göre modeller ve buna bağlı olarak model adları değişmektedir (kk2, kk3, kk4, kk5). Desenin kumaşa geçirilmesi çok önemli bir aşamadır çünkü Antep işinin maharetli işlenip işlenmediği bu aşamayla gözlenmektedir (kk1, kk2, kk3, kk4, kk5, kk6, kk7). Model tamamlandıktan sonra 'kenar temizleme' safhasına geçilir. İşlemeleri yapılan örtülerin, yörede 'köşe çevirme' ya da 'antika' adı verilen tekniklerle kenarları şekillendirilir. Bu kenar modelleri ya işlemeyi yapan ustanın zevkine ya da siparişi veren kişilerin arzusuna göre de olabilmektedir. Kenar süsleri; 'baskı dikisi, tığ danteli, iğne oyası, metelik, yarım metelik, kenar antikası' gibi adları alabilmektedir. Antep işinin kenar işlemleri bitirildikten sonraki son aşaması ise ütü olmaktadır. Ütülenen örtüler kullanıma hazır hale gelmektedir (kk1, kk2, kk3, kk4, kk5, kk7).

Antep işinin yapım aşama süresi, nakışların detay işine göre değişmektedir. Edinilen bilgiler doğrultusunda sıralamak gerekirse, Antep işinin işlenmesinde en kolay model ajur olarak belirtilmektedir ki bir metre ajuru oluşturmak ortalama üç saat sürmektedir (kk3). Model işlemesi orta güçlükte olan bir oda takımının bitirilmesi süresi altı ayı bulabilmekteyken (kk2, kk3, kk4, kk5), en zor işleme modeli olarak kabul edilen 'fil işleri' içerdiği detaylar itibarıyla bir yılı bulabilmektedir (kk2, kk3, kk4, kk5, kk6). İşlemlerdeki kumaş ve ip seçiminde beyaz- krem renkleri ağırlıklı olarak tercih edilirken, buna karşın arzuya göre aynı işleme teknik sırası takip edilerek ve renkli iplikler kullanılarak işlenen ve yörede 'renkli Antep işi' olarak adlandırılan nakışlar da bulunmaktadır (kk2, kk4, kk7).

Bu bilgiler doğrultusunda Antep işlerinin, dokunacak kumaşın ipliklerinin kesilip sayılarak ve kesilen boşlukların iğneyle doldurulmasıyla işlenen bir tekniğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Antep işlerinin, desen özelliklerine bakılacak olursa çoğunlukla geometrik desen ajurlar ve bu ajurları çevreleyen susma tekniği göze çarpmaktadır. Antep işlerinde, susma ve ajur tekniği model çıkartırken kullanılmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında ise, susma ve ajur tarzının aynı zamanda desen adlarının da belirleyicisi olduğu da görülmektedir.

Antep İşlerinde Kullanılan Modeller

El sanatlarında her modelin bir yaratma süreci olduğu bilinmektedir. Burada kastedilen yaratma süreci teknik bir beceri kazanmak değil aksine yaratıcılığın kullanılmasıdır. El sanatlarında motiflere yansıyan, yaratıcılık değişmeye ve gelişmeye açık olmaktadır. Çünkü yaratıcılık, onu dokuyan hanımların düşlerine, merakına, çevresinde etkilendiği tüm olgulara açık bir kavramdır. Bu kavramlar ise el sanatlarının eylem haline dönüştürülmesinde uyarıcı bir işlev üstlenmektedir.

Antep işlerinde, kullanılan ajurların ise modellerde belirleyici bir unsur olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, ajurlar vasıtasıyla modellere uygulanan tekniğin, halkın yıllar içerisinde biriktirip, geliştirmiş olduğu kültürel bir belleği içerdiği göz ardı edilmemelidir. Yöre hanımlarının bu kültürel belleği, el sanatları ve estetik kaygısıyla birleşerek; bizzat doğadan kaynaklı bitkiler veya doğadan esinlenerek uygulanmış desenler, beslenme kültüründen kaynaklı meyve – sebze desenleri veya ananevi olarak uygulanmış ve geliştirilmiş geometrik desenlerle ya da bebek figürleriyle çevrelendiği söylenebilir. Bu açıdan yaklaşıldığında ise tüm bu etkiler, doğanın ve onu çevreleyen tüm kavramların yöre hanımları tarafından sanatsal olarak; doğanın yeniden yorumlanması, yeni bir görünüşü ve düzeltilmiş şekli olmaktadır. Yapılan alan çalışmasında Antep işlerinin model çıkartma aşamasının yaratıcılığa yani hayal dünyasına da bağlı olabildiği de görülmüştür. Kaynak kişiler isteğe bağlı olarak, özel modeller çıkarılabildiklerini de ifade etmişlerdir (kk2, kk3, kk5).

Gonca Tokuz, Antep işlerinde yaratılan modellerle ilgili olarak şu bilgileri kaydetmektedir:

“Bu nakışlar her şeyden önce genç kızların başta sevdikleri olmak üzere herkese yeteneklerini göstermek ve mesajlarını iletmek için kullandıkları bir araçtır. Örtülerde görülen bahçeler, müzisyenler, renk renk çiçekler, kuşlar, kelebekler, el ele tutuşmuş sevgililer, tabaklardan sepetlerden taşan meyveler ve benzeri motifler/desenler geçmişten izler taşımasının yanı sıra genç kızların düşlerini, özlemlerini ve zevkini yansıtmaktadır” (Tokuz, 2015:151).

Yazar, ayrıca Antep işinde kullanılan yüz dört çeşit iğne tekniği tespit edildiğini ve bunlar arasında en yaygın olanın ise ‘*mercimek tekniği*’ olduğunu belirterek bu teknikte yapılan işlerin ise otuz üç farklı adla anıldığını ifade etmiştir (Tokuz, 2015: 154).

Bu bilgiler ışığında genel olarak, modellere verilen adların geniş bir isimlendirme dağılımına sahip olduğu söylenebilir. Antep işlerinin, günümüzde kullanılan model adları ile tarihsel gelişimde kullanılan adları arasında paralellik olduğu da görülmektedir. Konu hakkında Mehmet Gürel’in Gaziantep El İşleri adlı makalesinin, 1959 yılında yer verdiği model adları ise şöyledir; “*fil işi, kartopu, hesap işi, gölge işi, sarma işi, kurt işi, ganeviçe, iğne ardı, hastane işi, ciğer deldi, cemeliyon, hasır işi, güllümercimek, bıçkılı, bir dolu bir boş açar, ciniğnesi, ilik işi ve çitime*” (Gürel, 1959:9). Alanda yapılan araştırmalara göre ise, desenler için şu model adları kullanıldığı görülmektedir; Ciğer deldi, kartopu, fil işi, bebek tarzı (yüzen bebek, oturan bebek, çalan oynayan bebek) melekli (kk1), bebekli, mercimekli, güllü, ciğer deldi,

kartopu (kk2), mercimekli, ciğer deldi, fil işleri, bebekli, kokan gül, papatyalı, denizkızı, Kerem ile Aslı, melekli bebekli, dans eden bebekli, teknedeki denizkızı (kk3), kartopu, marullu, karanfilli, güllü, bebekli, örümcek, kartopu, çitime badem, çitime, bir dolu bir boş, fis iğne (kk4), kokan gül, bebekli, marullu, lahanalı, mercimekli (kk5), cemeliyan, bebekli, mercimekli, kartopu, melekli, ciğer deldi, cav işi, çitime badem, çitime, karanfilli (kk6), kartopu, mercimekli, örümcek, çitime badem, fil işi, laleli, bebekli (kk7). Akten Köylüoğlu, Antep işi motif adları hakkında bilgi verirken Antep işi işleme çeşidinin yüz onu bulduğunu kaydederek, model isimlendirmedeki dikkat çekici özelliğin “kadının işlemeyi çevresinde gördüğü çiçeğe, tahıla, böceğe benzeterek” adlandırmakta olduğunu ifade etmektedir (Köylüoğlu, 2009:160).

Kumaşa işlenecek model tasarlanırken bilinen modellerler arasından bir ortak sentezde çıkabilmektedir. Örneğin; Gonca Tokuz, bebek motifli bir örtü işleyecek kişinin bu motifi kullanmasının yanı sıra başka motiflerle de örtünün bezendiğini belirterek çiçekler arasında; ‘gül, lale, kır çiçekleri’, meyveler arasında; ‘üzüm, muz, elma, armut, çilek, çağla, asma ve dut yaprağı’, hayvanlar arasında; ‘kuş, aslan, kelebek, kuğu, balık, geyik, oğlak’ desenlerinin olduğunu kaydetmektedir (Tokuz, 2015: 155).

Köylüoğlu’nun belirttiğine göre, Antep işinin işleme çeşidinde file kısmı hazırlandıktan sonra üzerine konulan modellere verilen adlandırmalar ise güllü, marullu, melekli, kuşlu, karanfilli, bebekli, kelebekli, sepetli, lahanalı olmaktadır (Köylüoğlu, 2009:160). Burada dikkat çeken bir diğer husus ise “cemeliyan” adı verilen modelin bir rivayet taşımasıdır. Yazar rivayet için şu bilgiyi aktarmaktadır:

“Bir rivayete göre Cemeliyan bir papazın ismidir. Bir genç kız çok hasta olur, bu papaz ona yardımcı olur. Kız iyi olunca işlediği nakışta yeni bir işleme yapar ve papazın ismini yeni bulduğu bu işleme çeşidine koyar”(Köylüoğlu, 2009: 160).

Kenan Özbel ise, Antep el işleri hakkında susma ve ajurlardan oluşan model adlarını şöyle örneklemektedir:

“...bir dolu bir boş (verev), bir dolu bir boş, iki dolu bir boş, iki dolu bir boş (verev), bir sırada dolu bir sırada boş, dört dolu iki boş, dört dolu dört boş, üç dolu bir boş, sekiz dolu bir boş, dört boş bir dolu, dört dolu dört boş, dört dolu bir boş, ciğer deldi, mercümekli ciğer deldi, mercümekli ciğer deldi, mercümekli cemelyan, verrev cemelyan, çitileme, mercümekli çitileme, örümcek, verrev iplikli örümcek, örümcekli çitileme, tek kartopu, üçlü mercümekli cemelyan çapraz, dolu kartopu, bir boş bir dolu kartopu, kartopu, verrev örümcek, basit örümcek, çitileme badem, bir çitileme bir badem, dörtlü badem, cemelyanlı hazır iğne, üçlü hazır iğne, düz cemelyanlı hazır iğne, delikli mercümek, basit çitileme işi, basit cemelyan” (Özbel, ty:12-19).

Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerden ve yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda Antep işi modellerin birçok iğne tekniğiyle birbirine bağlantılı olarak çıkarıldığı sonucuna varılmıştır. Örneğin suyolu ajuru genellikle yatak örtüsü içerisinde kullanılmaktadır (kk4, kk7).

Akten Köylüoğlu, susma çeşitlerine; “yılan egesi, güllü, bilbikli (goncalı), habbap ayağı (takunya ayağı), basamaklı (merdivenli), küpeli, sandıklı, hasırlı, buğday başağı, hamam taşı” gibi adlar verildiğini belirtmektedir. (Köylüoğlu, 2009:161) Ayrıca işlerdeki temel model isimlerinin ise; ‘ciğer deldi, cemelyan, çitileme, çitime badem, mercimekli, kartopu ve örümcek’ oluğu tespit edilmiştir (kk7). Konu hakkında yapılabilecek bir diğer tespit ise model adlandırma yararlanılan kaynakların dört ana gruba ayrıldığıdır. Bunlar; a) bizzat doğadan kaynaklı bitkiler- hayvanlar b) beslenme kültüründen kaynaklı meyve – sebze desenleri c) geometrik desenler d) bebek desenleri olmaktadır (kk7).

Antep İşlerinin Günümüzdeki Durumu

Antep işleri geçmişten bu yana sadece kişisel becerilerle sınırlı kalmayıp bir işleme sanatına dönüşerek, kullanım alanı genişletmiş ve günümüzde halen varlığını canlı olarak sürdüren bir halk ürünü olmuştur. Bu açıdan Antep işleri öncelikli olarak, kültürel aktarım bağlamında, akabinde çeyizlik kullanımında, sonrasında ise ulusal-uluslararası düzeyde ele alınacaktır. Öncelikli olarak Antep işlerinin günümüzdeki durumuna katkısı bulunan en büyük ve önemli gücün hiç kuşkusuz ki usta – çırak ilişkisi olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü bu el sanatlarının zaman içerisinde yok olmaktan kurtaran olgu bu kültürel belleğin kuşaklar arası aktarılmasının altında yatmaktadır. El işleri aktarımının bir sanat kolu haline gelmesiyle ilgili olarak Sıtkı Erinç, “En iyisini, en hoşunu, en yenisini (en özgünü) ortaya koyma telaşı sırasında, en güzeli yapabilme arzusu, isteği... Sanat da buralarda başlar herhâlde: Usta gibi yapmak... Usta işi yapmak...” (Erinç, 2004:12) demektedir.

Antep el işlerinin kültürel aktarımı günümüze kadar ya anneden kıza öğretilen bir işleme olarak ya da usta çırak ilişkisine dayalı bir silsile izleyerek olmuştur. Antep işlerinin yöre içerisindeki sosyal aktarımı ele alınırken annesinden bu işi öğrenip ticarete atılanlar (kk1, kk2, kk3), sadece çeyizlik amaçla hem annesinden hem de Gaziantep Kız Sanat ve Akşam Kız Sanat Okulu’nda öğrenip fakat ticaretiyle uğraşmayanlar (kk4, kk7) ya da bir nakış ustasının elinde yetişip bunu evinde işleyen (kk5) veya bu işi öğrendikten sonra yanına çırak alıp onlara bu işlemleri öğretip ticaretini yapan kişiler (kk2, kk3, kk5) olduğu tespit edilmiştir. Çırak olarak kabul edilen kişilerin birçoğu ustalarının yanında en az on – on beş yılı tamamlamaktadırlar (kk1, kk2, kk3, kk5). Fakat işlemlerin meşakkatinden kaynaklı olarak günümüzde artık bu iş için çırak bulmak zor olmaktadır (kk1, kk2, kk3, kk5).

Antep işlerinin günümüzdeki öğretim tekniklerini özetlemek gerekirse; Antep işlerini öğreten okullar dışında Gaziantep’in merkez mahalleleri içerisinde muhtelif yerlerde sipariş üzerine bu el işini ‘geçim kapısı’ olarak kabul eden ve bu doğrultuda sipariş alarak evlerinde Antep işini dokuyan bayanlar bulunduğu gibi bu amaçla sayıları azda olsa mağaza açarak Antep işlerinin pazarını yaratan ticari müesseseler de bulunmaktadır. Ustaların birçoğu Antep işlerini yerel pazarın haricinde sipariş üzerine ürünlerini şehir dışına da göndermekte olup, Bursa ve İzmir bu iller arasında yer almaktadır (kk5). Antep el işlerindeki kültürel aktarımın usta-çırak ilişkisiyle halen devam ettirildiği, ustaların geçmişten günümüze kadar bilinen modeller dışında, kendi yaratıcılıklarını kullanarak yeni modeller ortaya attığı (kk5) ya da işleme siparişini veren kişinin talebine bağlı olarak da bu işlerin işlendiği tespit edilmiştir. Böylelikle

geçmişten günümüze kadar bilinen tüm modeller evlerde ya da mağaza vitrinlerinde görülebilmektedir (kk1, kk2, kk3, kk4, kk5, kk6, kk7). Antep işleri günümüzde halen çeyizlik örtüler olarak işlenmekle beraber, isteyen kızın çeyizinde ya da günlük kullanımında evinde sergilenebilmektedir. Antep işlerinde, yeni işlenen bir desenin modeli işleyen kişi ya da evinde bu tür bir modele sahip olan kişi tarafından gizlenerek, en incelikli en zor modelin sadece kendilerinde olunması istenmektedir. Böylelikle, sadece ‘o modelin’ duyulup merak edilmesi bile bir hüner olarak kabul edilip gurur kaynağı gibi kabul edilmektedir (kk4, kk7).

Tarihsel açıdan ise, Nevzat Tazebay’ın Antep işlemleriyle ilgili tespit etmiş olduğu 30 türlü susma ve 65 ajur motifi bulunmaktadır. Yazar, 1960 yılında yayınladığı makalesinde, öncesinde yörede 30 türlü susma ve 65 ajur motifi bulunduğunu kaydederken o dönem içerisinde açılan kız sanat enstitüleri ve akşam sanat okulları vasıtasıyla Antep işlerinin daha verimli bir hale geldiğini belirtmiş ve susma motiflerinin miktarının eskilerle beraber yüz elliye bulduğunu, ajur çeşitlerinin ise yüzün üzerinde olduğunu tespit etmiştir (Tazebay, 19:1960). Sözü edilen susma ve ajur motifleri ise günümüzde varlığını halen korumaktadır.

Antep işlerinin aktarım süreci günümüzde kısıtlıdır, bu durumun temel sebebi, sosyal konum olarak ‘ev kızı’ söyleminin yerini artık ‘okumuş kız’ ya da ‘çalışan kız’ söylemine bırakmış olmasıdır. Bu nedenle yörede genç kızların çoğunluğu geçmişten farklı olarak bu işlemleri bilememektedir. Bu durumun nedenleri arasında hem genç kızların öğrenmeye istekli olmaması hem de hanım ustaların yeteri kadar uzun çalışacak veya istedikleri gibi marifetli bir çırak bulamaması yatmaktadır. (kk1, kk2, kk3, kk5). Böylelikle ya bu işleri bilen kişiler kendileri için işlemekte ya da çoğunluğun yaptığı gibi isteğe bağlı olarak sipariş üzerine günümüzde sayıları çok az olan hanım ustalara işletmektedir. Bu el işlerinin hanım ustalara işletilmesi meselesinde ise, işin içine maddi boyut girmektedir. Çünkü Antep işlerinin yapım tekniğinden kaynaklı zaman alıcı ve meşakkatli işleme tekniği bu nakışları talep eden kişilerin satın alma gücünü de zorlamaktadır. Neticede, çeyiz verme aşamasında sipariş edilemeyen fakat çeyizde talep edilen Antep nakışları, annelerin sandıklarından çıkartılarak evlenecek olan kızın çeyizine aktarılmaktadır. Böylelikle, ananevi çeyizler bu el işleri vasıtasıyla kuşaklararası taşınma imkânına kavuşmuş olmaktadır (kk4, kk7). Çeyizlik olarak genç kızlara verilen Antep işleri isteğe göre değişebildiği gibi genel itibarıyla parçaları; tülbent (kk4, kk8), bir adet oda takımı ve bir adet yatak odası örtüsü takımı şeklindedir. Oda takımı; bir adet masa, iki adet sehpa örtüsü, 12/ 18 mendilden oluşabildiği gibi, yatak örtüsü takımı; bir adet yatak örtüsü ve iki kırlenti kapsamaktadır (kk4, kk7).

Antep işleri kendisini uluslararası düzeyde de göstermiş, söz konusu işler moda dünyasına kaynaklık etmiştir. Akten Köylüoğlu’nun belirttiğine göre, yepyeni bir alanda kullanılan Antep işlemleri 2004 tarihinde elbise, gecelik gibi ürünlerin işlemlerinde kullanılarak Amerika’da podyuma taşınmıştır (Köylüoğlu, 2009: 158). Gaziantep El Sanatları Kataloğu, bu konuya dikkat çekerek, Hacı Muzaffer Bakbak Kız Lisesi öğrencilerinin yaptığı Antep işi nakışın, 13-23 Mart 1984 tarihlerinde Münih’te düzenlenen “36. Uluslararası El Sanatları Fuarı” nda altın madalya kazanarak önemli bir başarı sağladığını kaydetmiştir (www.ipekyolununustalari.org.tr 2010:12). Antep el işlerinin yaşatılması ve yaygınlaştırılması için girişimlerde de bulunulmuştur. Bu girişim, Antep İşi Nakışa Avrupa’dan Destek adıyla büyük bir ilgi görmüştür. Bu

amaçla, Türk Üniversitesi Kadınlar Derneği Gaziantep Şube Başkanı Akgün İncioğlu öncülüğünde 2005 yılında “Kültürel Mirasın Geliştirilmesi Programı” kapsamında Avrupa Komisyonu tarafından GAP Bölge İdaresi Başkanlığı’na, kültürel miras ve kültürel turizmi desteklemek amacıyla “Antep İşi El Sanatının Yaşatılması ve Ekonomiye Kazandırılması” konulu bir proje başlatılmıştır. Projede Antep işi nakış sanatının genç kızlara öğretilmesi, Antep işi işleyen kadınların kooperatifleşme yoluyla örgütlenmelerinin sağlanması, 104 çeşit modelin olduğu bilinen sanatın envanter çalışması ile gün ışığına çıkarılması ve Antep işi pazarının genişletilerek, ekonomiye katkısının artırılmasını hedeflenmiştir (<http://arsiv.ntv.com.tr/news/342943.asp>). Konu hakkındaki diğer değerlendirmeyi ise Akten Köylüoğlu yapmıştır. Yazar bu proje kapsamında Nizip’te 16 adet atölye kurulduğunu bu atölyelerde 600’ e yakın hanıma Antep işinin inceliklerinin öğretildiğini belirterek, Antep işinin değişik aksesuarlarda kullanılmasını sağlamak amacıyla 11 Mayıs 2006 tarihinde bir yarışma düzenlendiğini ve terlikten takıya varıncaya kadar Antep işlerinin yeni alanlarda uygulandığını ifade etmiştir (Köylüoğlu 2009:159).

Antep işlerinin yaygınlaşması ve yaşatılması konusunda diğer bir girişim ise Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından desteklenen “Sanat ve Mesleki Eğitim Kursları” (GAMEK) dir. Kurum, Antep işini bilen ya da öğrenmek isteyen bayanlara yönelik eğitim programları açmaktadır. Bu açıdan Antep işi tekniği ve bilgisi hem yeni kuşak ellere aktarılmakta hem de öğrenciler ürettikleri ürünler için ekonomik gelir elde etmiş olmaktadır.

Bu işlemlerin unvanı geçmiş yıllarda yurt dışına da ulaşmıştır. Alanda yapılan görüşmeler sırasında edinilen bilgilere göre; ilk olarak dönemin Amerikan hastanesi yöneticileri Antep işi işlemleri ticari anlamda kullanarak İngiltere, Avrupa ve Amerika’ya göndermişlerdir (kk6) . Konu hakkında Köylüoğlu şu bilgileri kaydeder:

“1895’de ticaretle uğraşan bir Antepli İngiltere’de bir mağazada Antep işi süslemeleri görmüş ve Antep işi adıyla satıldığını görünce bu işlemlerin hangi kanaldan İngiltere’ye ulaştırıldığını araştırmış. Amerikan Hastanesi işletmesinden oraya gönderildiğini öğrenmiş. Antep’e gelince bu işi ticari amaçla kendisi yapmaya karar vermiş ve ‘iş evi’ açmış... Daha öncede bahsettiğim gibi kadının kendi emeğini yabancı birine satması ayıp sayıldığı için, kimseye hissettirmeden büyük bir gizlilik içinde kadın emeğini paraya çevirmiştir” (Köylüoğlu, 2009: 154-155).

Antep işleri, tarihsel dönem içerisinde Gaziantep’te yaşayan Ermeniler tarafından yurt dışına çıkartılarak bir endüstri kolu haline getirilmeye çalışılmıştır. Köylüoğlu’nun belirttiğine göre Krajian&Co. Nakışlı Mendil üreticileri 1896-1934 yılları arasında bu amaçla faaliyet göstermiştir (Köylüoğlu, 2009:155). Bu faaliyet daha sonrasında 30 Eylül 1997 yılında Amerika’da düzenlenmiş olan Antep el işleri sergisinin de dayanağını oluşturmuştur. Sergi, “Creative Woman of Aintap” adıyla Ermeniler tarafından açılmasına rağmen serginin hem davetiyesi hem de içeriği Antep işlerinden bahsetmektedir. Davetiyede aynı zamanda şirketin tarihsel gelişimi de anlatılmaktadır. Olayın akışı, Mr. Sarkis Krajian 1895 tarihinde İngiltere gidip orada dönemin üst sınıf bayanların mağazalarda ev tekstiline olan taleplerini gözlemlemesiyle başlar, bunun üzerine Gaziantep’teki nakışlı mendil ve çay peçetelerini de iyi bilen Krajian, bu işin ticaretine girer. Olayın tarihsel akışı ve gelişimi ve buna paralel olarak

şirketin eleman yetiştirmesi ve üretimi iletmesi de davetiyede ayrıntılı olarak anlatılmaktadır (kk6).

Antep işlerinin üretim-tüketim- kullanım Alanları

Antep işleri, temelinde çeyizlik olarak kabul edilen bir kullanım alanına sahip olmasına karşın, geçmişte köylerde giyilen yöresel kıyafetlerin süslenmesinden başlayıp günümüzde sergilenen moda defilelerine ya da kültürel- dekoratif amaçlı eşyaların tasarımına varıncaya kadar geniş bir yelpazeye sahip olmaktadır. Tarihsel süreç de göz önünde bulundurularak Antep işleri gerek merkezde gerekse köylerinde hem giyimlerde hem de çeyizlik örtülerde kullanılmıştır (kk1, kk2, kk3, kk4, kk5, kk6, kk7). Bu amaçla öncelikle belirtmek gerekir ki Antep işlerinin kullanım alanını a) giyimde kullanılanlar b) örtü amaçlı çeyizlik kullanılanlar c) kültürel-dekoratif olmak üzere üç ana gruba ayırmak gerekmektedir.

Antep işlerinde kullanılan giyim gurubunun daha çok kırsal kesime ait olduğu söylenmektedir. Konu hakkında aktarılan bilgilere göre, kırsal kesimde öncelikli olarak Antep işleri, erkek giyimlerinin üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu işlemler ekseri yöredeki damatlıklar üzerinde görülmektedir. Damat elbiselerinin içlikleri, yöre ağzıyla belirtilen köynekerin (gömlek) kol ve yakası, tuman ayağı ve başa takılan terliklerin işlemleri Antep işleriyle bezenmiştir (kk6).

Antep işinin görüldüğü giyim eşyaları özellikle eski dönemlerin gelin ya da damat giysileri üzerinde olmaktadır ki “İpek Yolu’nun Ustaları e- kataloğu” Antep işlerinde giyim konusunu ele alarak, giyimde kullanılan bu işlemlere ait tarihsel bir hikâyeden şöyle söz etmektedir:

“1850’li yıllarda Gaziantep’in köylerinde evlenecek olan erkekler, nişanlıları tarafından dikilen bir zıbını (Elbise) evliliklerinin ilk günlerinde, el öpmelerde ve bayramlarda giymektedir. Uzunca bir zıbın ve şalvardan oluşan damat takımı hazin bir öykünün tanığıdır. Tulfar köyünde Hamide adlı genç kız amcasının oğlu Hasan ile nişanlanır. Genç kız, çeyiz olarak hazırladığı pamuk ipliğinden elle dokunmuş kalın bir kumaştan dikiği elbisenin eteği ile kollarını ve ayrıca şalvarın ayak uçlarını Antep işi Antika, çitime ve çiğerdeldi ajurlar, susma ve muşabakla süslemiştir. Elbiseyi düğüne yetiştirmeye çalışan Hamide nakışları tamamlayamadan 1892 Yemen Savaşı nedeniyle nişanlısı askere alınır. 10-15 yıl askerliğin yapıldığı o dönemlerde Yemen’e gidenlerin büyük bir bölümü dönememektedir. Nitekim Hamide’nin nişanlısı Hasan’da katıldığı bir savaşta şehit düşer. Nişanlısının ölüm haberini alan Hamide, zıbının yaka işlemlerini yarım bırakır ve acı bir hatıranın göstergesi olarak sandığına kaldırır. Ölünceye kadar sakladığı elbisenin satılmamasını vasiyet eder. Söz konusu elbise 1892 yılından günümüze kadar Tulfarhoğlu ailesi tarafından korunmuştur.”
(www.ipekyolununustalari.org.tr 2010:8)

Geçmiş dönemlerde sahip olunan yöresel giyim kültürüne bağlı olarak Antep işi işlemlerin erkek giyiminde; don ayağında, şalvar ayağının uç kısımlarında, şalvar uçkurunda, başa takılan ve terlik adı verilen başlıklarda, uzun gömleklere görülürken, kadın giyiminde de yine benzer şekilde; iç gömlek, gecelik, şalvar ayağı uçlarında, baş örtüsü, namaz örtüsü işlemlerinde, geceliklerde, bebek- çocuk giyimde ise; kundak ve

kundak bağı kenarlarının işlemelerinde, içliklerinde, yaka kenarlarında olabilmektedir (kk4, kk6, kk7).

Geleneksel yapı içerisinde evlenecek olan kızın daha çocuk yaştan itibaren dizilmeye ya da işletilmeye başlatılan çeyizlik örtülerinin yöre içerisinde önemi büyük olmaktadır. Kullanım alanlarındaki Antep işi örtülere gelinceyse bunlar; sehpa örtüsü, oda takımı, yatak örtüsü, tepsi örtüsü, yastık örtüsü, büfe içi örtüsü, masa örtüsü, bohça örtüsü gibi adlar almaktadır (kk4, kk5, kk6, kk7). Bu bilgilere ek olarak, Gonca Tokuz'un makalesinde Antep işlerinin ev eşyalarındaki kullanım alanlarını; beşikörtüsü, yastık kenarları, çay takımları, bohça köşesi, panolar ve konsol örtüsü olarak da belirtilmiştir (Tokuz, 2015:154). Akten Köylüoğlu ise; geçmişte kullanılan ama günümüzde kullanılmayan Antep işi ev eşyaları için; meşefe sargısı (banyo havlusu sargısı), tandır örtüsü ve mahrama (misafire havlu tutan genç kızın koluna attığı ve üzerine havluyu koyduğu örtü), şehirde erkekler için dört köşe işlemeli mendil (yağlık) ve fes örtüsü bilgilerini kaydetmektedir (Köylüoğlu, 2009:154). Antep işlerinin kullanım alanlarında geçirdiği tarihsel sürece farklı bir bakış açısı sunan Tazebay ise, bu el işlerinin öncelikle bir giyime ait süsleme sanatı olduğunu, sonrasında bu işlemlerin gelişerek örtü amaçlı kullanıldığı görüşünü savunmaktadır. Yazar, bu görüşünü dönem içinde mahalli giyimde kullanılan ve çeyizler arasında yer alan 'müşevveş' adı verilen ve Antep işi motiflerle süslü baş örtüsüyle desteklemektedir. Yazar konuya şöyle devam etmektedir:

"Giyim bir milletin zevkini gösterir ve birçok sanatlar giyim için çalışır. Dokuma, örgü, işleme gibi Gaziantep işinin de eskiden giyime ait süsleme sanatı olup da sonraları bir kol halinde Gaziantep işi adile meydana çıkmış olması kuvvetle muhtemeldir... Köyde genç kızlar müstakbel eşleri için cihaz eşyaları meyanda karma nakışlarla süslü giyim eşyasında bir yelek bulunur. Bu işlemeli parçadan birinin kadınlara ait bir baş örtüsü (müşevveş) ve diğerinin erkek giyimine ait bir parça olmasıyla ayrılır. Fakat bunda güdülen maksat birdir. Ve milli bir geleneğin devamını gösterir. Her iki nakış için de sarf edilen emek ve gösterilmesi lazım gelen maharet bir genç kızın istikbali ile ilgilidir." (Tazebay, 1960:18)

Günümüz koşullarında ise, Antep işlerinin kullanım sahasındaki yaratıcılığı yöre hanımları tarafından genişletilerek bu el işlerinin, farklı alanlarda kullanılmaları sağlanmıştır. Örneğin, Gonca Tokuz, Antep işlerinin perde, kese, sandalet, ayakkabı, mektupluk, nazar boncuğu, kolye, küpe, bardak altlığı ve albüm gibi alanlarda da görüldüğünü vurgulamıştır (Tokuz, 2015: 154). Bunlar haricinde Antep işlerinin defter ya da kitap kapaklarının cilt kaplamasında, zarf veya zarf süsü olarak tasarımları da olabilmektedir (kk6).

Tüm bu veriler ışığında Gaziantep'e ait bu el işlerinin tarihsel süreç de göz önüne alınarak; kadın-erkek-bebek giyiminden başlayan ve gerek günlük kullanımda gerekse ev dekoru kullanımında ya da kültürel- dekoratif amaçlı eşyaların tasarımına varıncaya kadar geniş bir yararlanma alanına sahip olduğu söylenebilir. Netice itibarıyla Antep işleri, Antep işini işleyen ustaların ellerinden özenle çıkararak ister çeyizlik, ister hediyelik, isterse de dekoratif olarak kendisine kullanım sahası yaratmaktadır. Bunun dışında Antep işleri geleneksel giysilerden başlayarak kendisini endüstri veya moda dünyasının esin kaynağı olarak da yaşatmaya devam etmektedir.

SONUÇ

Geleneksel el sanatlarının temelinde Türk toplumunun kültürel ve sanatsal beğeni algısı ve bu algının kültürel kodlar içerdiği unutulmamalıdır. Bu nedenle Türk el sanatları, özellikle toplumsal alanda kadınların; duygu, düşünce ve yaşam biçimini kültürel algı olarak motiflere işlediği, dokuduğu, şekillendirdiği bunu zaman içerisinde sanatsal olarak yorumladığı, geleneksel model adlarını, dokuma ve kullanım alanlarını, geçmişten günümüze önemini yitirmeden aktardığı ve yeri geldiğinde çeyizlik el ürünlerine dönüştürdüğü bir halk kültürüdür.

El sanatlarının icrasında gerek motiflerin işlenişi, süslenişi, gerekse de uygulandığı yöre tarafından oluşturulan tekniği ve çeşitlemesindeki süreç icra edildiği toplumun kültürel belleğini de oluşturmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında Gaziantep ili içerisinde ‘Antep İşi’ olarak adlandırılan çeyizlik el sanatı da yöre hanımlarının yüzyıllar boyunca bilgi, beceri ve tecrübesini usta –çırak ya da anneden kıza olacak şekilde kuşaktan kuşağa aktardığı, çıkış noktasına ait kesin bir tarihi ya da öyküsü bulunmayan fakat köylerde ve merkezde geleneksel giysi parçalarının süslemelerinde ya da çeyizlik örtülerde toplum tarafından yaşatıla gelen asırlık bir kültür birikimi olup bu yönüyle de somut olmayan kültürel mirasın önemli bir alanıdır. Gaziantep halkının zihninde tasarladığı, kurguladığı ve desenlere aktardığı Antep işi, çeyizlik bağlamında yöre insanlarından talep görmekte ve zahmetli bir işleme sürecinden geçmektedir. Fakat hanım ustaların, taleplerini karşılayacak ekonomik güçlerinin zayıflaması ve yetiştirmek için çırak bulamamaları ya da bulunan çırakların işin meşakkatinden dolayı bir süre sonra işi bırakmaları, kültürel ve sanatsal bilginin aktarılmasını kısırlaştırmakta ve bu işle uğraşan hanım ustalar giderek azalmaktadır.

Bu durum Antep işlerinin geleceği için önemli bir sorun teşkil etmektedir sonuç olarak bu sorunun aşılması için; Türkiye genelinde tek çalışan hanım ustalara ve onların ürünlerine özel ve resmi kurumlar tarafından destek çıkılması gerekmektedir. Yurt içinde ve dışında pazarlar kurulması, satış mağazaları oluşturulması, yerli ve yabancı fuarlarda bu el işlemlerinin tanıtılması farkındalık oluşturmak açısından önemlidir. Hanımlar için gerekirse özel Antep işleri eğitimi dönemler halinde tekrarlatılabilir ayrıca Gaziantep’e ziyarete gelen yerli ve yabancı turistlerin bu işleri temin edebilecekleri sergi, kermes veya mağazalar açılması bu kültürel bilginin canlı tutularak korunması bağlamında önem arz etmektedir. Böylelikle SOKÜM kapsamında el sanatları halk bilimsel alanda kuşaktan kuşağa aktarılarak korunmuş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Artun, E. (2012). *Türk Halkbilimi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Barışta, H. Ö. (1995). *Türk İşleme Sanatı Tarihi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Erinç, M. S. (2004). *Sanat Psikolojisine Giriş*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Fischer, E. (2010). *Sanatın Gerekliliği*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Gaziantep Ticaret Odası. (2010). www.ipekyolununustalari.org.tr (15 Haziran 2015).
- Glassie, H. (2002). *Turkish Traditional Art Of Today*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976). *Türk Medeniyet Tarihi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gürel, M. (1959). Gaziantep El İşleri. *Gaziantep Kültür Dergisi*, 22 (Ağustos): 9
- Karakelle, A. (2008). Erzurum'da Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Geleneksel Türk El Sanatları Anabilim Dalı, Ankara.
- Köklü, H. (2002). *El İşlemeleri*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Köylüoğlu, A. (2009). *Kadim Şehir Gaziantep*. İzmir: Neşa Ofset.
- Oğuz, M. Ö. (2009). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Özbaş, M. (1952). *Çeşitli Antep Ajurları*. İstanbul: Osmanbey Matbaası.
- Özbel, K. (ty). *El Sanatları VIII Antep Nakış İşleri*. Ulus Basımevi.
- Tazebay, N. (1960). Antep İşinin Mahiyeti. *Gaziantep Kültür Dergisi*, 34(Ekim): 17-20
- Tokuz, G. (2015). Antep İşinde Beslenme Kültürümüzden İzler. *Metro Gastro Dergisi*, 76 (Ocak-Şubat-Mart):150-157.
- Türkçe Sözlükler Dizisi. (1998). *Türkçe Sözlük 1- 2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KAYNAK KİŞİ BİLGİLERİ

Kaynak Kişi

:1

Adı Soyadı: Celal Erdönmez

Doğum Yeri ve Yılı: Gaziantep, 1972

Öğrenim Durumu: Ortaokul

Mesleği: Antep işi çeyiz mağazası işletiyor

El Sanatlarının Hangi Türleri İle Uğraştığı: Antep işi nakış işlemesi

Antep İşleri ile İlgili Bilgileri Nereden veya Kimden Öğrendiği: Annesi

Hayriye Erdönmez

Görüşme Tarihi: 22.11.2014, 11.00

Kaynak Kişi

:2

Adı Soyadı: Nevin Erdönmez

Doğum Yeri ve Yılı: Gaziantep, 1968

Öğrenim Durumu: Ortaokul

Mesleği: Antep işi çeyiz mağazası işletiyor, Antep işi nakış ustası

El Sanatlarının Hangi Türleri İle Uğraştığı: Antep işi nakış işlemesi

Antep İşleri ile İlgili Bilgileri Nereden veya Kimden Öğrendiği: Annesi

Hayriye Erdönmez

Görüşme Tarihi: 22.11.2014, 12.00

Kaynak Kisi :

3

Adı Soyadı: Necla Cangüven
Doğum Yeri ve Yılı: Gaziantep, 1963
Öğrenim Durumu: İlkokul
Mesleği: Antep işi çeyiz mağazası işletiyor, Antep işi nakış ustası
El Sanatlarının Hangi Türleri İle Uğraştığı: Antep işi nakış işlemesi
Antep İşleri ile İlgili Bilgileri Nereden veya Kimden Öğrendiği: Annesi
Hayriye Erdönmez
Görüşme Tarihi: 24.11.2014, 10.30

Kaynak Kişi :

4

Adı Soyadı: Selma Coşkun
Doğum Yeri ve Yılı: Gaziantep, 1955
Öğrenim Durumu: Gaziantep Kız Enstitüsü
Mesleği: Ev Hanımı
El Sanatlarının Hangi Türleri İle Uğraştığı: Antep işi nakış işlemesi
Antep İşleri ile İlgili Bilgileri Nereden veya Kimden Öğrendiği: Gaziantep
Kız Enstitüsü Öğretmenlerinden, ailesinden, çevresinden
Görüşme Tarihi: 24.01.2015

Kaynak Kişi :

5

Adı Soyadı: Melek İlksöz
Doğum Yeri ve Yılı: Kahramanmaraş Pazarcık, 1959
Öğrenim Durumu: İlkokul
Mesleği: Antep işi nakış ustası
El Sanatlarının Hangi Türleri İle Uğraştığı: Antep işi nakış işlemesi
Antep İşleri ile İlgili Bilgileri Nereden veya Kimden Öğrendiği: Komşusu
Rabia Hanım
Görüşme Tarihi: 02.02.2015, 20.00

Kaynak Kişi :

6

Adı Soyadı: Akten Köylüoğlu
Doğum Yeri ve Yılı: Gaziantep, 1939
Öğrenim Durumu: Gaziantep Kız Enstitüsü
Mesleği: Araştırmacı, Yazar
El Sanatlarının Hangi Türleri İle Uğraştığı: Antep işi nakış tarihi, işlemesi
Antep İşleri ile İlgili Bilgileri Nereden veya Kimden Öğrendiği: Gaziantep
Kız Enstitüsü öğretmenlerinden, çevresinden, ailesinden
Görüşme Tarihi: 15.03.2015, 14.30

Kaynak Kişi :

7

Adı Soyadı: Fatma Karabağlı
Doğum Yeri ve Yılı: Gaziantep, 1955
Öğrenim Durumu: Gaziantep Kız Enstitüsü Mezunlu
Mesleği: Ev Hanımı
El Sanatlarının Hangi Türleri İle Uğraştığı: Antep işi nakış işlemesi
Antep İşleri ile İlgili Bilgileri Nereden veya Kimden Öğrendiği: Gaziantep
Kız Enstitüsü öğretmenlerinden
Görüşme Tarihi: 12.04.2015, 17.15

Kaynak Kişi :

8

Adı Soyadı: Nur Yıldırım

Doğum Yeri ve Yılı: Gaziantep, 1968

Öğrenim Durumu: Lise Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

El Sanatlarının Hangi Türleri İle Uğraştığı: Antep El işleri

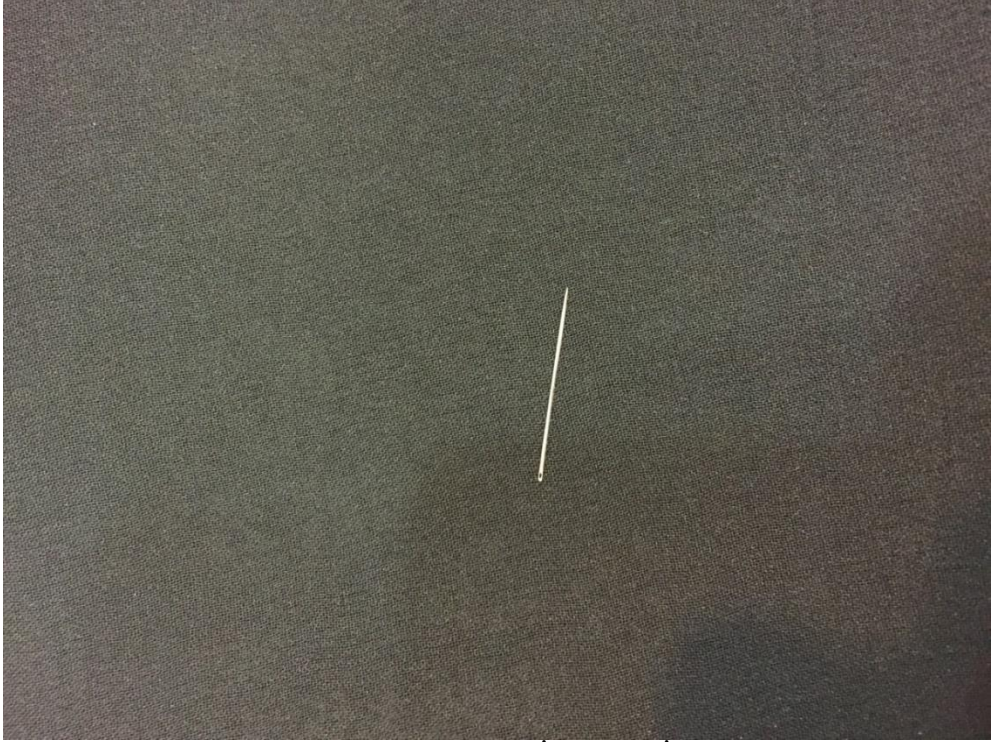
Antep İşleri ile İlgili Bilgileri Nereden veya Kimden Öğrendiği: Çevresinden

Görüşme Tarihi: 10.05.2015, 12.00

RESİMLER

Antep İşinde Kullanılan Malzemeler

Kişisel Arşiv- Antep İşi Nakış İğnesi

Kişisel Arşiv- Antep İşi Nakış İpliği

Kişisel Arşiv- Antep İşi İşlemede Kullanılan İpek İplik

Kişisel Arşiv – Antep İşi İşlemede Kullanılan Dikiş Makası

[Http://www.Serifarat.Com/](http://www.Serifarat.Com/) 30/06/2015 Saf İpek Kumaş

Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi-Kasnak

Kişisel Arşiv- Gergef

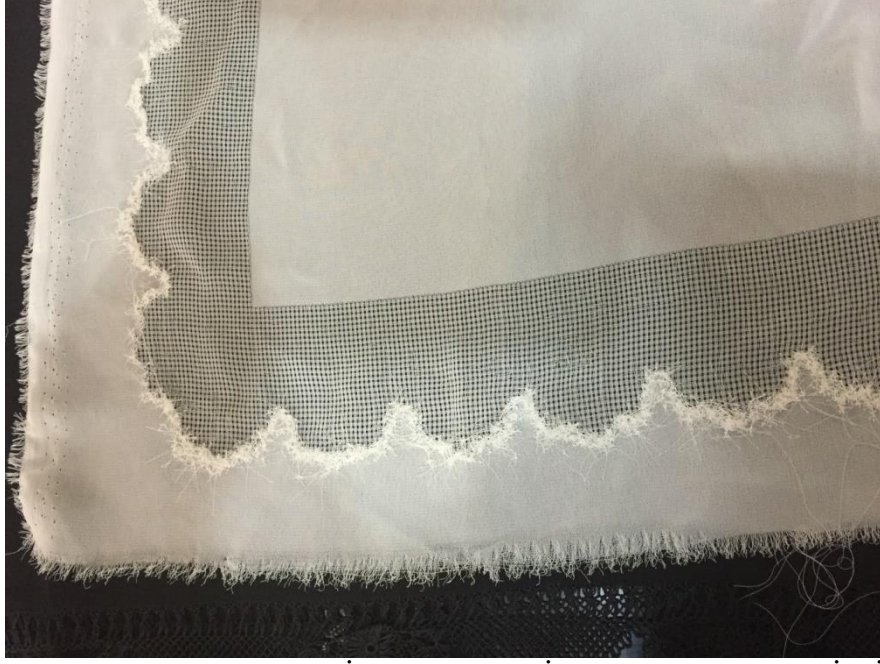

Antep İşinin Üretim Tekniği Ve Aşamaları
Kişisel Arşiv- Nakışçı Melek İlksöz Antep İşi İşlerken

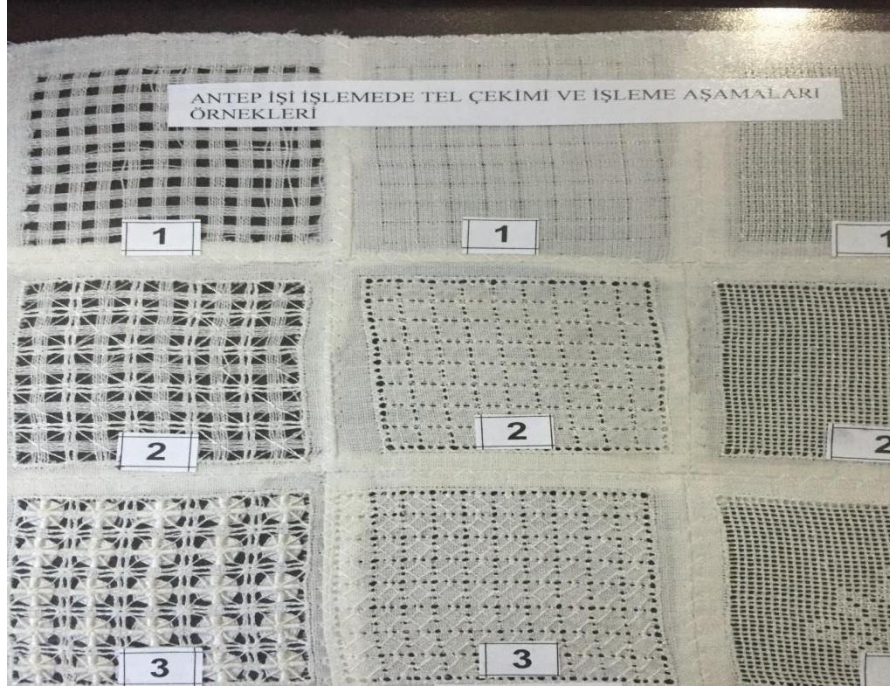
Kişisel Arşiv- Teli Çekilmiş Antep İşi Kumaş

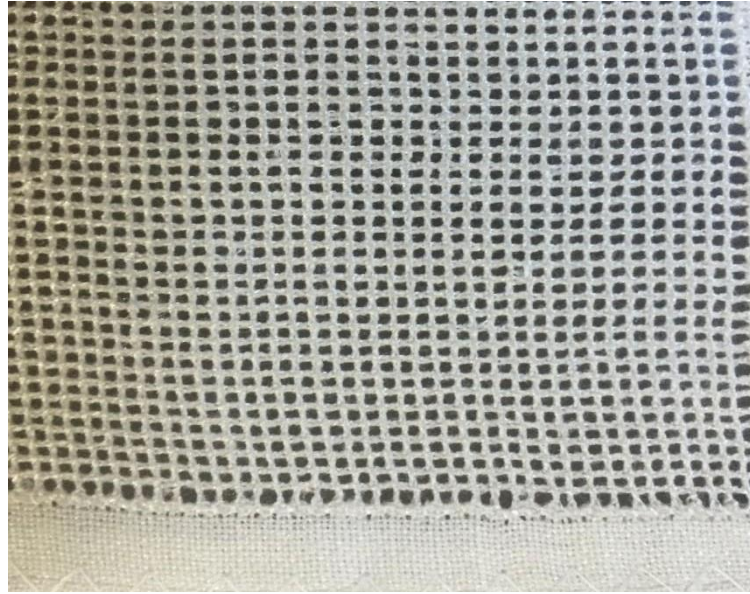
Kişisel Arşiv- Teli Çekilmiş Ve İpleri Kesilmiş İşlemeye Hazır Antep İşi Örneği

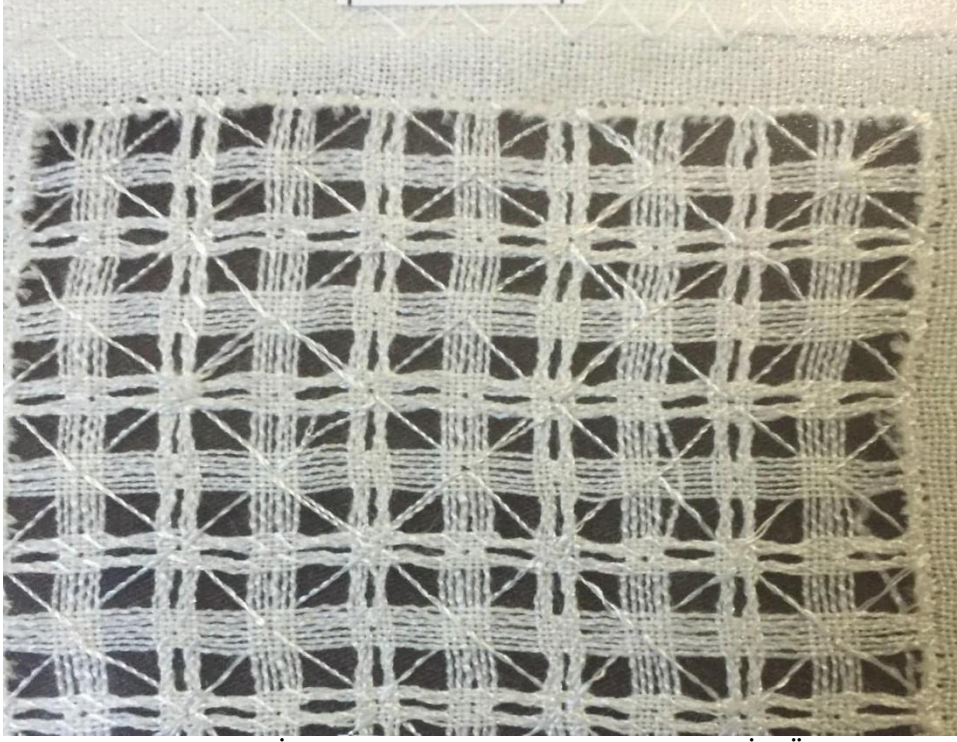
Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi- Akten Köylüoğlu Bağısı- Antep İşi Tel Çekme Örnekleri

Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi- Akten Köylüoğlu Bağısı- Antep İşi Tel Çekme Örneği

Gaziantep Kültür Tarihi Müzesi- Akten Köylüoğlu Bağısı- Antep İşi Tel Çekme Örneği

Kişisel Arşiv- İşlemesi Sürdürülmekte Olan Antep İşi Örneği

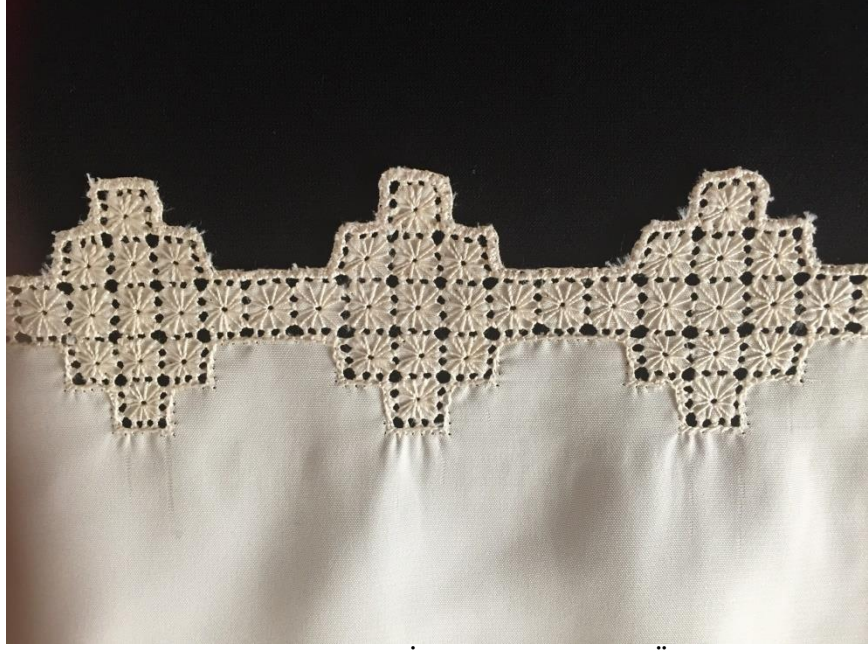
Kişisel Arşiv- Teli Çekişmiş Bir Antep İşi Örneği

Gaziantep Kùltür Tarihi Müzesi- Akten Köylüoğlu Bağışı- Kenar İşleme
Aşamaları

Kişisel Arşiv – Antep İşı Kenar Süsleme Örneği

Kişisel Arşiv- Antep İşi Kenar Süsleme Örneği

Kişisel Arşiv- Antep İşi Kenar Süsleme Örneği

Kişisel Arşiv – Antep İşi Kenar İşlemesi Örneği

Antep İşlerinde Kullanılan Modeller
Nevin Erdönmez – Antep İşi Örneği

Selma Coşkun- Renkli Antep İşi Örneği

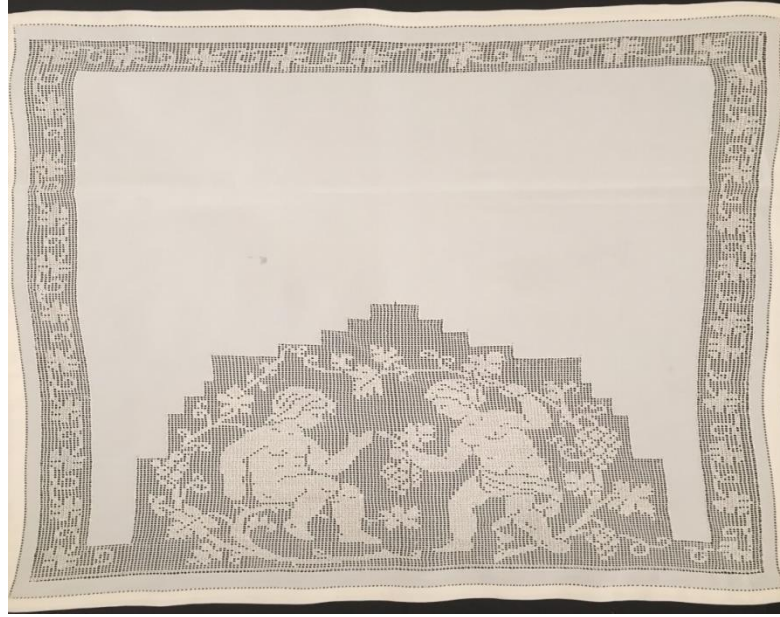

Selma Coşkun- Renkli Antep İşi Örneği

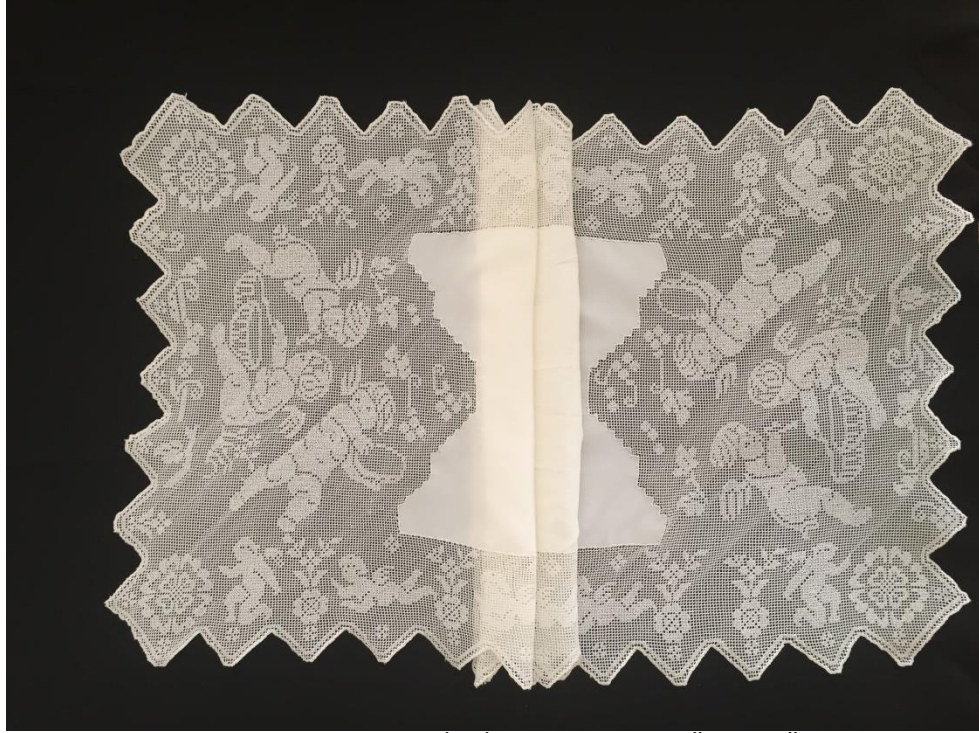
Nur Yıldırım- Bebekli Antep İşi Örneği

Nur Yıldırım- Bebekli Antep İşi Örneği

Nur Yıldırım- Bebekli Antep İşi Örneği

Nevin Erdönmez- Antep İşi İşlemeli Mevlit Örtüsü Örneği

Selma Coşkun- Antep İşi İşlemeli Yatak Örtüsü Örneği

Sena Döş- Antep İşi Örneği

Sena Döş- Antep İşi Örneği

Melek İlksöz- Antep İşi Örneği

Sena Döş- Antep İşi Örneği

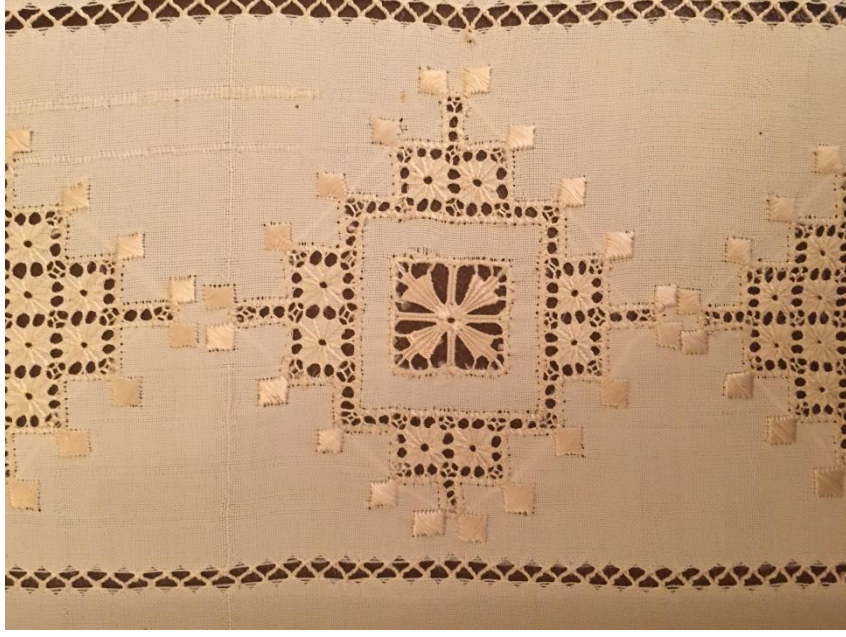
Kişisel Arşiv- Antep İşi Örneği

Melek İksöz- Gergefte Antep İşi Örneği

Selma Coşkun- Antep İşi Örneği

Selma Coşkun- Antep İşi İşlemeli Tepsi Örtüsü Örneği

Selma Coşkun- Antep İşi İşlemeli Pano Örneği

